

# Anmeldelser og litteraturnyt

*Ved professor H. P. Clausen, stud. mag. Lars Dybdal, overarkivar, dr. phil. Vagn Dybdahl, arkivar, mag. art. Christian R. Jansen, professor, dr. phil. Tage Kaarsted, arkivar, cand. mag. Finn Lauridsen og bibliotekar, dr. phil. Helge Søgaard.*

*Danmarks Kirker. Århus Amt. 1. bd. (Gad, 1968 ff.). 376 s. med tavler.*

Med denne publikation er den store registrering og behandling af landets kirker nået til Århus amt, hvor beskrivelsen indledes med domkirken. Der er her grund til at omtale værket, selv om dets mange enkeltheder forbyder en detaljeret anmeldelse, hvor der tages stilling til alle de forskellige afsnit.

Århus danner en påfaldende modsætning til de to andre jyske stiftsbyer Viborg og Ribe ved foruden Domkirken kun at have to andre kirker, sct. Olufskirke og sct. Nicolai kirke. Den sidste var den ældste domkirke og har måske udgjort to kirker med krypten indviet til den hellige Nicolaus og overkirken til Vor Frue, som det antydes af udgiverne Vibeke Michelsen og Kield de Fine Licht. Desuden har der været nogle få mindre kapeller, men det hele bliver kun en fattig opregning. Ligeledes har man forsøgt at få en hjemlig helgen knyttet til byen, men det lykkedes ikke at få den hellige Niels kanoniseret, skønt han var begravet i det kapel af træ, som blev afløst af domkirken, og da man i det 13. århundrede fik den hellige Clemens til patron, ser det ikke ud til, at han vandt stor yndest uden for gejstligheden. Derimod vidner den hellige Niels' kilde om, at han stadig var yndet hos lægfolk.

Ejendommeligt virker det også, at Århus i højmiddelalderen kun fik dominicanere blandt sine indbyggere, og det vil nok altid blive vanskeligt at forklare, hvorfor kirken ikke fik større indflydelse i selve stiftsbyen.

Til gengæld blev domkirken så meget mere pragtfuld. Der foreligger nu for første gang en udførlig redegørelse for dens bygningshistorie. Den tog sin begyndelse under bisp Peder Vagnsøn ca. 1200, og man har antagelig bygget på den gennem hele århundredet. Omkring 1330 blev kirken ramt af ildsvåde, og senere begyndte den store ombygning, der ændrede den romanske bygning til en gotisk katedral, som først har stået helt færdig, da reformationen kom. Den efterfølgende tid havde ikke de samme økonomiske muligheder, og den lutherske tid bragte et stadigt forfald, indtil genrejsningen begyndte med arkitekt V. Th. Walthers arbejder i 1870'erne.

Da den romanske kirke engang i det 14. århundrede stod færdig, var det østpartiet, som var det rigest udformede. Mod vest havde man planlagt to tårne, men af en eller anden grund blev de ikke udført, og hele kirken var lavere og må have virket langt mindre anselig end nu. Ved sin placering for enden af Store Torv har den dog gjort sig virkningsfuldt gældende i bybilledet, og selv om Hugo Matthiessens teori om, at hele

kvarteret om domkirken er et nyt anlæg, ikke længere kan opretholdes, er det muligt, at opførelsen af domkirken har givet anledning til en regulering af gader og torv, så kirken med de til den knyttede store bygninger for bispen og kapitlet kom til at fremtræde med den fornødne værdighed.

Som bygningen nu står, er den et resultat af 700 års byggelyst. Muligvis har de sidste generationers restaureringer i for høj grad sat præg, og Mogens Clemmensens arbejder fremhæver sig tydeligt. Hans forudsætninger er ikke de samme som nutidens, men det bør måske noget kættersk fremhæves, at det er værdifuldt, at de vekslende tiders kunstneriske idealer er repræsenteret. Ingen ville dog nu forlange, at de gotiske partier skulle fjernes, og den oprindelige romanske stil gennemføres, skønt den nuværende domkirke er et konglomerat fra alle århundreder, og ud fra det samme synspunkt vil Mogens Clemmensens restaurering stå som et udtryk for hans tids syn, ligesom det mægtige vesttårn viser, hvorledes Jens Iversen Langes tid ønskede, at domkirken skulle træde frem. Derfor kan det også beklages, at de nyere restaureringer har fjernet så meget af det, der skyldtes ændringerne i det 17. og 18. århundrede, og mange vil måske savne den lave tårnhætte, der efter branden 1642 afløste Morten Busserts slanke spir, men skønt domkirken er undergået talrige ændringer i tidens løb, har den alligevel bevaret så meget af det ældre og ældste i bygning og inventar, at man tydeligt mærker den kontinuitet, der er så vigtig.

Anderledes må dommen blive, hvis man betragter den vægt, bygningen nu har i bybilledet. Domkirken ligger nu ensomt. Mod nord med huse i respektfuld afstand, mod syd med

det åbne Bispetorv foran sig, mens vestfronten helt behersker den østre side af Store Torv. Tidligere var forholdet et andet. Mod Store Torv var domkirken afspærret af rådhuset, der først blev revet ned 1859, mod nord lå den katolske bispegård, som ved en overdækket, pillebåret gang var forbundet med nordre tværskib, og mod syd fandtes forskellige kannikerresidenser, der efter reformationen delvis indgik i den protestantiske bispegård, der forsvandt 1882. Allerede længe før var den katolske bispegård forsvundet, idet de enkelte led af den efterhånden var blevet nedbrudt. Fordum hævdede domkirken med omliggende bygninger sig som en kompakt masse over borgernes lave huse, der samlede sig om den, nu ligger den ensom og imponerende, men uden forbindelse med det liv, der udfolder sig om den. Kun katedralskolen ligger stadig på sin gamle plads, omend med andre bygninger. I dens indre findes endnu rester af dens gamle mure.

Med stor skarpsindighed har forfatterne gennemført deres analyse af bygningshistoriens enkeltheder, og den nøje skelnen mellem det sikre, og hvad der kan være mere eller mindre usikkert, gør læseren tryk. Det er en tradition, at en anmeldelse også skal fremhæve fejl og mangler, og de har heller ikke kunnet undgå i denne bog. Side 50 bringes et udsnit af prospektet af Århus i Resens Atlas. Det er imidlertid kun en lidt unøjagtig kopi af det originale stik, og da både original og kopi findes på Det kgl. Bibliotek, ville det ikke have været vanskeligt at bringe originalen. Dens pålidelighed i detaljer er dog heller ikke alt for sikker. Denne og andre indvendinger har imidlertid mindre vægt over for det meget positive, bogen rummer i sammenligning med

de ældre beskrivelser af domkirken, og forhåbentlig vil den nærmere beskrivelse af inventar og andre enkeltheder snart fremkomme.

Helge Sjøgaard

*Jan Steenberg: Levende barok. Romerske motiver på vandring. (Gad, 1971). 120 s.*

Arbejdet er opdelt i fire hovedafsnit: Romersk barok, Gotisk barok, Wienerbarokken og arven fra Rom, og endelig har forfatteren kaldt sidste afsnit for Motiver på vandring, der vender sig mere specielt mod danske monumenter, bl. a. Frederiksberg slotskirke og Sophie Amalienborg. Af forordet fremgår det, at teksten hovedsagelig er tænkt som en genklang af forfatterens direkte oplevelse af bygningsværkerne. Det er således indtrykket, der ønskes formidlet, og det vedgås, at videnskabsmanden til tider er »blevet hjemme«.

Fremstillingen af den romerske barok koncentrerer sig naturligt om Bernini og Borromini; omtalen af de to arkitekter og deres væsentligste arbejder rummer måske rigeligt anekdotestof. Men med disse modifikationer er bogen inden for de i forordet fastlagte rammer blevet god. Teksten er en omredigering og nedskrivning af mundtlige fremstillinger, og dette skinner flere steder mærkbart igennem.

Af særlig interesse og værdi er behandlingen af wienerbarokken; hermed fyldes et hul ud, hvad angår den dansksprogede litteratur for dette område med bl. a. Fischer von Erlach og Lucas von Hildebrandt. »Levende barok« har et fyldigt noteapparat med en omfattende litteraturliste.

Lars Dybdahl

*Poul Jensen: Presse, penge & politik 1839–48. Den sidste enevoldskonges forhold til konservative pressekredse – især i København. (Gad, 1971). 430 s.*

Poul Jensens veloplagede disputats om Christian VIII's pressepolitik kan uden overdrivelse karakteriseres som et af de betydeligste bidrag til det 19. årh.s historie, vi har fået i mange år. I bogen forbindes på en sjældent lykkelig måde forskerflid og grundighed i detalillen med en åbenbar glæde ved at fremlægge stoffet.

Det er ikke så ofte, man i dansk historisk forskning har anledning til med virkelig god grund at påstå, at et værk er velskrevet. Derfor skal det fremhæves straks og stærkt, at det er tilfældet med Poul Jensens bog. Stilen er elegant og gennemført på et plan, der er blevet en sjældenhed i danske, videnskabelige fremstillinger. Det er ikke tilfældigt, at det rædsomme ord rapport i en række discipliner er ved at afløse ordet fremstilling.

I denne bog lyser teksten inde fra af en humor, der ud over det faglige udbytte skaffer læseren en række behagelige timer i selskab med bogen og dens prægnante, men samtidig ironisk distancerende karakteristikker af begivenheder og personer. Sådan kan en bog kun skrives, når forfatteren har fuldt herredømme over emne, materiale og synspunkter. Værket dokumenterer derfor ikke blot Poul Jensens talent for at skrive; det aflægger først og fremmest solide vidnesbyrd om han forskerevne.

Pressehistorie i snæver forstand har forfatteren ikke villet give med bogen, hvad han også selv understreger. Hans interesse har været rettet mod forholdet mellem regeringen og den loyale, d.v.s. den konservativt orienterede presse i 1840'erne. Under ud-